Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Scriitoarea americană de origine turcă Elif Batuman s-a născut în anul 1977, a copilărit în New Jersey și a urmat cursuri de filologie la Harvard. A ales să studieze limba uzbecă din regiunea Samarkand, Uzbekistan, apoi și-a luat diploma de doctor în literatură comparată de la Stanford. Jurnalistă și cadru didactic universitar, Elif Batuman a scris numeroase eseuri și articole pentru *The New Yorker* și *Harper's Magazine*. Din 2010 până în 2013 a fost scriitoare rezidentă la Universitatea Koç din Istanbul, Turcia. Prima ei carte, *The Possessed: Adventures with Russian Books and the People Who Read Them*, a fost premiată cu Rona Jaffe Foundation Writers' Award în 2007 și Whiting Award în 2010. Cel dintâi roman al ei, *The Idiot* (*Idioata*), a ajuns pe lista titlurilor finaliste la Premiul Pulitzer pentru ficțiune și la Goodreads Choice Awards Best Memoir & Autobiography. Elif Batuman locuiește la New York și continuă să scrie.

ELIF BATUMAN

idioata

Traducere din engleză de
INA CASSANDRA HALICHIAS

CURTEA VECHE

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Partea întâi

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Toamna

Nu am știut ce este un e-mail până să ajung la facultate. Auzisem doar de el și știam că, într-un fel, îl voi „avea". Vei fi atât de emancipată când o să trimiți e-mail-uri, mi-a spus sora mamei, care se căsătorise cu un informatician. A accentuat „e"-ul și a făcut o pauză înainte de „mail".

În vara aceea e-mailul a fost menționat cu o frecvență din ce în ce mai mare. „Lucrurile se schimbă atât de repede", spunea tata. „Astăzi, la serviciu, am navigat pe World Wide Web. Într-un moment mă aflam la Metropolitan Museum of Art. O secundă mai târziu, eram în Anıtkabir." Anıtkabir, mausoleul lui Atatürk, se afla în Ankara. Habar n-aveam despre ce vorbea tata, dar știam că nu era posibil să fi fost „în" Ankara în ziua aia, așa că n-am acordat prea mare atenție.

În prima zi de facultate am stat la coadă la o masă pliantă și, în cele din urmă, am primit o adresă de e-mail și o parolă temporară. „Adresa" cuprindea numele meu de familie – Karadağ – dar cu litere mici și fără turcescul *ğ* mut. De la o vârstă fragedă am înțeles că un *g* mut era amuzant. „*G*-ul este mut", spuneam cu voce obosită, și era mereu ilar. Nu înțelegeam cum de adresa de e-mail era o adresă sau dacă era o prescurtare pentru ceva.

— Ce facem cu ăsta, ne spânzurăm? am întrebat, ridicând cablul de intranet.

— Îl conectezi în perete, a spus fata din spatele mesei.

În măsura în care puteam avea o idee despre ce era vorba, mi-am imaginat că e-mailul ar semăna cu faxul și că ar implica

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

o imprimantă. Dar nu exista nicio imprimantă. Era o altă lume. Puteai să-l accesezi de la anumite calculatoare, care erau împrăștiate peste tot și nu păreau să fie diferite de calculatoarele obișnuite. Întotdeauna acolo, neschimbată, într-o configurație pe care nimeni altcineva nu o putea vedea, era o listă strălucitoare de mesaje de la toți oamenii pe care îi cunoșteai, dar și de la oameni pe care nu-i știai, toate cu același corp de literă, ca o scriere universală a gândului sau a lumii. Unele mesaje erau epistole oficiale, cu „Stimate" și „Cu sinceritate", altele erau telegrafice, toate cu litere mici, fără punctuație, ca și cum ar fi fost transpuse direct din creierul oamenilor. Iar fiecare mesaj conținea mesajul anterior, astfel încât propriile-ți cuvinte reveneau la tine – toate cuvintele cărora le dădeai drumul în eter se întorceau. Era ca și cum povestea relațiilor tale cu ceilalți, povestea intersecției propriei vieți cu viețile altora, era în mod constant înregistrată și actualizată și o puteai verifica în orice moment.

Trebuia să stai la o mulțime de cozi și să aduni o mulțime de materiale tipărite, mai ales instrucțiuni: cum să faci față hărțuirii sexuale, cum să raportezi o tulburare de alimentație, cum să te înregistrezi pentru un împrumut destinat studenților. Îți arătau un videoclip despre un proaspăt absolvent care își rupsese piciorul și care se bazase pe împrumuturi pentru studenți, dovedind că bugetul pe care îl elaborase nu era bun: un buget bun prevede posibilele cazuri de leziuni debilitante. La bancă am avut un noroc chior în ceea ce privește cozile și materialele tipărite. Îți dădeau un dicționar gratuit. Dicționarul nu includea „ratatouille" sau „diavol tasmanian".

Când am urcat pe scara care ducea spre camera mea, am auzit pe cineva cântând fals și lipăitul unor șlapi. Noua mea colegă de cameră, Hannah, stătea în picioare pe un scaun și lipea deasupra biroul ei un afiș pe care scria BIROUL HANNEI PARK, îngânând piesa de la Blues Traveler, care rula pe CD player-ul portabil. Când am intrat, s-a întors spre mine vădind o surpriză teatrală,

clătinându-se înainte și-napoi, sărind zgomotos pe podea și scoțându-și căștile.

— Te-ai gândit să te faci mim? am întrebat-o.

— *Mim*? Nu, draga mea, mă tem că părinții mei m-au trimis la Harvard ca să mă fac chirurg, nu mim.

Și-a suflat tare nasul.

— Hei, banca *mea* nu mi-a dat un dicționar!

— Nu are „diavol tazmanian", am spus.

Mi-a luat dicționarul din mâini, răsfoind paginile.

— Are destule cuvinte.

I-am spus că poate să-l păstreze. L-a pus pe raft, lângă dicționarul pe care îl primise în liceu pentru că fusese șefă de promoție.

— Arată bine unul lângă altul, a spus ea.

Am întrebat dacă celălalt dicționar avea „diavol tazmanian". Nu avea.

— Diavolul tazmanian nu este cumva un personaj de desene animate? m-a întrebat, suspicioasă.

I-am arătat pagina din celălalt dicționar pe care îl aveam și care nu avea doar „diavol tazmanian", ci și „lup tazmanian", cu o imagine a lupului care privea, puțin întristat, peste umărul său stâng.

Hannah s-a apropiat foarte mult de mine și s-a uitat la pagină. Apoi, a privit în dreapta și-n stânga și mi-a șoptit hotărât la ureche:

— Muzica asta s-a auzit toată ziua.

— Ce muzică?

— Sssst, nu te mișca.

Am stat nemișcate. Sunete vagi, romantice, de corzi, se rostogoleau pe sub ușa celeilalte colege de cameră, Angela.

— E coloana sonoră de la *Legendele toamnei*, a șoptit Hannah. A cântat toată dimineața, de când m-am sculat. Stă acolo cu ușa închisă, ascultând caseta la nesfârșit. Am ciocănit și am rugat-o să dea muzica mai încet, dar încă se aude. A trebuit să-mi pun CD-player-ul ca să n-o mai aud.

— Nu se aude așa de tare, am spus.

— Dar este aiurea să stea acolo așa.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Angela ajunsese la apartamentul nostru cu două dormitoare pentru trei persoane la ora șapte în dimineața anterioară și luase dormitorul pentru o singură persoană, lăsându-ne pe mine și pe Hannah să-l împărțim pe cel cu paturi supraetajate. Când am ajuns seara acolo, am găsit-o pe Hannah mișcându-se furioasă dintr-o parte în alta, mutând mobila, strănutând și țipând la adresa Angelei.

— Nici măcar nu am văzut-o! a strigat Hannah de sub birou. A reușit dintr-o dată să desprindă două chestii de care tot trăgea și s-a lovit la cap.

— AAAU! a țipat.

S-a târât de sub birou și a arătat furioasă către biroul Angelei.

— Cărțile alea! Sunt false!

A apucat un teanc care părea să aibă patru volume legate în piele, unul cu titlul BIBLIA tipărit pe cotor, mi l-a vânturat pe sub nas și l-a trântit din nou. Era o cutie de lemn.

— Ce-i acolo?

A ciocănit Biblia.

— Ultimul ei testament?

— Hannah, te rog să ai grijă cu lucrurile celorlalți, a spus o voce moale și atunci am observat doi coreeni mărunți, evident părinții Hannei, așezați în alcovul de la fereastră.

A intrat Angela. Avea o expresie drăgălașă, era negresă, purta o haină de fâș și avea un rucsac cu sigla Harvard. Hannah a confruntat-o imediat cu privire la dormitorul pentru o persoană.

— Hmm, da, a zis Angela. Am ajuns aici foarte devreme și aveam foarte multe valize.

— Am observat valizele, a spus Hannah.

A deschis ușa de la dormitorul Angelei. O pânză galbenă și o ghirlandă de trandafiri din material textil acopereau o fereastră mică, iar în umbră erau patru sau cinci valize cât un stat de om.

Am spus că poate am putea folosi fiecare dormitorul pentru o singură persoană câte o treime din an, Angela fiind prima. Mama Angelei a intrat, trăgând după ea o altă valiză. Stătea în ușa camerei Angelei.

— Se mai întâmplă și d-astea, a spus ea.

Tatăl Hannei s-a ridicat și a scos un aparat de fotografiat.

— Primele colege de cameră de la facultate! E o relație importantă! a spus el.

A făcut mai multe poze cu Hannah și cu mine, dar niciuna cu Angela.

. . .

Hannah a cumpărat un frigider pentru camera comună. A spus că aș putea să-l folosesc dacă aș cumpăra și eu ceva pentru cameră, cum ar fi un afiș. Am întrebat la ce fel de afiș s-a gândit.

— Psihedelic, a răspuns.

Nu știam ce e ăla afiș psihedelic, așa că mi-a arătat agenda ei psihedelică. Avea o spirală vopsită în dungi fosforescente, cu șopârle purpurii care mergeau în jurul spiralei și dispăreau în centrul agendei.

— Și dacă nu găsesc? am întrebat.

— Atunci o fotografie cu Albert Einstein, a spus ea hotărâtă, ca și cum ar fi fost evident că asta este următoarea opțiune.

— Albert Einstein?

— Da, una dintre imaginile alea alb-negru. Știi, Einstein.

Librăria campusului s-a dovedit a avea o selecție uriașă de afișe cu Albert Einstein. Einstein la tablă, Einstein într-o mașină, Einstein scoțând limba, Einstein fumând o pipă. Nu înțelegeam pe deplin de ce trebuia să avem o poză a lui Einstein pe perete. Dar era mai bine decât să-mi cumpăr propriul frigider.

Afișul pe care l-am luat nu a fost cu nimic mai bun sau mai rău decât celelalte afișe cu Einstein, din orice unghi l-ai fi privit, dar Hannei părea că nu-i place.

— Hmmm, a spus ea. Cred că va arăta bine aici.

A indicat spațiul de deasupra raftului meu.

— Dar atunci *tu* n-o să-l poți vedea.

— Nu-i nimic. Cel mai bine merge acolo.

Din ziua aceea, toți cei care s-au perindat prin locuința noastră – vecini care doreau să împrumute chestii, personal rezidențial

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

responsabil de calculatoare, candidați la consiliul studențesc, tot felul de oameni pentru care entuziasmul meu redus ar fi trebuit să fie o sursă minimă de îngrijorare, sau chiar inexistentă – au făcut tot posibilul să mă vindece de marea mea admirație pentru Albert Einstein. Einstein inventase bomba atomică, abuza câini și și-a neglijat copiii.

— Au existat multe genii mai mari decât Einstein – mi-a spus un boboc de origine bulgară, care se oprise pentru a împrumuta copia mea a *Jucătorului* lui Dostoievski. Alfred Nobel a urât matematica și nu a acordat Premiul Nobel niciunui matematician. Erau mulți alții mai vrednici.

— Aha.

I-am dat cartea.

— Ei bine, pe curând.

— Mulțumesc, a spus, uitându-se urât la afiș. Ăsta-i omul care-și bate soția, o forțează să-i rezolve problemele de matematică, să-i facă toate treburile grele, iar el refuză să-i recunoască meritele. Și tu i-ai pus fotografia pe perete.

— Ascultă, nu mă băga în chestia asta, am spus. Nu e tocmai afișul meu. Este o situație complicată.

Nu era atent.

— În țara asta, Einstein este sinonim cu geniu, în timp ce multe alte genii mai mari nu sunt celebre. De ce crezi? Te întreb pe tine.

Am oftat.

— Poate pentru că el este cu adevărat cel mai bun și nici chiar criticii cei mai geloși nu-i pot umbri celebritatea, am zis. Nietzsche ar spune că un astfel de mare geniu *are dreptul* să-și bată soția.

Asta l-a amuțit. După ce-a plecat, m-am gândit să scot afișul. Am vrut să fiu o persoană curajoasă, care nu se lasă intimidată de opiniile tâmpite ale celorlalți. Dar care era opinia tâmpită: părerea că Einstein era așa de minunat sau cea că el este cel mai rău? În cele din urmă am lăsat afișul pe perete.

Hannah sforăia. Tot ce nu constituia o bucată solidă de lemn în dormitorul nostru – ferestrele, traversele patului, arcurile saltelei, cutia mea toracică – vibra prin simpatie. N-a avut niciun efect să o trezesc sau s-o întorc pe-o parte. O lua de la capăt un minut mai târziu. Dacă ea dormea, eu eram prin definiție trează și invers.

Am convins-o că are apnee obstructivă în somn, care îi privează celulele cerebrale de oxigen și îi pune în pericol șansele de a intra la o școală medicală de top. S-a dus la centrul pentru sănătate al campusului și s-a întors cu o cutie de benzi adezive care ar fi trebuit să prevină sforăitul dacă ți le lipeai pe nas. Fotografia de pe cutie arăta un bărbat și o femeie care priveau în depărtare, purtând benzi nazale de plastic asemănătoare, o briză răvășind părul femeii.

Hannah a tras de nas din lateral și eu am netezit banda la locul ei cu degetele mari. Fața ei părea atât de mică, ca de păpușă, încât m-a cuprins un val de afecțiune pentru ea. Apoi a început să țipe în legătură cu ceva și sentimentul a trecut. Benzile nazale chiar au funcționat, dar i-au provocat Hannei dureri de sinusuri, așa că nu le-a mai folosit.

În zilele lungi, care se întindeau între nopți și mai lungi, m-am perindat din încăpere în încăpere, dând teste de evaluare. Trebuia să stai într-un subsol și să scrii eseuri cu privire la ce e mai bine să fii: omul Renașterii sau specialist. Era un test de raționament cantitativ, plin de probleme cu cuvinte melancolice – „modelele grafice de masă ipotetică, în grame, a unui pui de carne până la vârsta de 80 de săptămâni"– iar în fiecare seară era nu știu ce mare adunare, unde stăteai pe jos și aflai că acum ești un pește mic într-o mare imensă și erai îndemnat să privești situația mai degrabă ca pe o provocare înveselitoare, decât ca pe o sursă de anxietate. Am încercat să nu acord prea multă importanță chestiei cu peștele, dar după un timp a început oricum să mă afecteze. Era greu să te simți vesel când cineva îți tot spunea că ești un pește mic într-un ocean mare.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Consilierul meu academic, Carol, avea un accent britanic și lucra la Biroul de tehnologia informației. Cu 20 de ani în urmă, cam prin anii '70, primise o diplomă de masterat de la Harvard în studierea limbilor scandinave vechi. Știam că Biroul de tehnologia informației era locul unde trimiteai în fiecare lună factura telefonică. În afară de asta, sfera sa de activitate rămânea un mister. Ce rol avea germana veche? Cu privire la activitatea ei, Carol a spus doar: „Sunt omul bun la toate."

Și eu, și Hannah am răcit foarte tare. Cumpăram cu rândul medicamente pentru răceală și le dădeam peste cap, ca pe shoturile de tequila, din paharul mic de plastic.

Când a venit timpul să ne alegem cursurile, toată lumea a spus că este extrem de important să ne înscriem la seminarele pentru anul întâi pentru că, în caz contrar, ar putea trece ani de zile până când să avem șansa de a lucra cu profesorii universitari. Ne-am înscris la trei seminarii de literatură și am fost chemată la un interviu. M-am dus la ultimul etaj al unei clădiri albe, neîncălzite, unde am tremurat timp de 20 de minute pe o canapea din piele, sub un luminator, întrebându-mă dacă mă aflu unde trebuie. Pe măsuța de cafea erau niște ziare ciudate. A fost pentru prima dată când am văzut *Times Literary Supplement*. Nu am putut înțelege nimic din *Times Literary Supplement*.

S-a deschis o ușă și profesorul m-a chemat. Mi-a întins mâna – o mână enormă, cu o încheietură incredibil de îngustă și de palidă, micșorată și mai mult de un pardesiu gigantic.

— Nu cred că ar trebui să vă strâng mâna, am spus. Sunt răcită.

Apoi m-a cuprins un șir violent de strănuturi. Profesorul a părut surprins, dar și-a revenit repede.

— *Gesundheit*[2], a spus cu eleganță. Îmi pare rău că nu te simți bine. Primele zile de facultate pot fi dure cu sistemul imunitar.

— Asta am învățat și eu pe propria piele, am răspuns.

— Ei bine, despre asta este vorba, a spus el. Învățare! Ha, ha.

— Ha, ha, am răspuns.

[2] „Sănătate" (germ. în orig.).

— Să trecem la treabă. Din aplicația ta, pari foarte creativă. Mi-a plăcut eseul original de înscriere. Singura mea preocupare este ca tu să înțelegi că acest seminar este un curs academic, nu unul creativ.

— Sigur, am spus, încuviințând energic și încercând să-mi dau seama dacă vreunul dintre dreptunghiurile pe care le vedeam cu colțul ochiului era o cutie de șervețele. Din păcate, toate erau cărți. Profesorul vorbea despre diferențele dintre scrisul creativ și cel academic. Am continuat să încuviințez. Mă gândeam la echivalențele structurale dintre o cutie de șervețele și o carte: amândouă erau alcătuite din fâșii de hârtie albă într-o învelitoare de mucava, și totuși – și în asta consta ironia – exista o echivalență funcțională foarte mică, mai ales dacă nu erai proprietarul cărții. Cam astea erau gândurile care mi-au trecut prin cap tot timpul, chiar dacă nu erau nici plăcute, nici utile. Habar n-aveam la ce-ar fi trebuit să mă gândesc.

— Crezi, spunea profesorul, că ai putea petrece două ore citind același pasaj, aceeași propoziție, chiar același cuvânt? Crezi că ți s-ar părea obositor sau plictisitor?

Pentru că abilitatea mea de a petrece ore întregi holbându-mă la un singur cuvânt rareori fusese încurajată în trecut, m-am prefăcut că trebuie să mă gândesc.

— Nu, am răspuns în cele din urmă.

Profesorul a încuviințat, încruntându-se gânditor și mijindu-și privirea. Mi-am dat seama, cu un sentiment neplăcut, că se presupunea că trebuie să continui să vorbesc.

— Îmi *plac* cuvintele, am elaborat. Nu mă plictisesc deloc. Apoi am strănutat de cinci ori.

Nu am fost acceptată. Am mai fost chemată la un singur interviu, pentru „Forma în filmul de non-ficțiune": un seminar la care m-am înscris deoarece mama, care și-a dorit dintotdeauna să fie actriță, se înscrisese de curând la un curs pentru scenariști și voia acum să facă un documentar despre viața absolvenților străini de medicină din America – despre oameni care nu au trecut examenele de rezidențiat și au sfârșit prin a conduce taxiuri

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

sau ca vânzători în farmacii, dar și despre oameni ca ea, care au trecut examenul de rezidențiat și care au devenit cercetători la școli secundare, unde erau depășiți de cei de la Johns Hopkins și Harvard. Mama și-a exprimat de multe ori speranța și credința că o voi ajuta să facă acest documentar.

Profesorul de film era și mai răcit decât mine. Aveam o senzație ca de magie, ca un dar. Ne-am întâlnit într-o cameră la subsol, plină de ecrane albastre. I-am spus despre mama și amândoi am strănutat încontinuu. Ăla a fost singurul seminar pentru anul întâi la care am fost acceptată.

. . .

M-am dus la bufetul din centrul studențesc să cumpăr o Cola dietetică. La coadă, tipului din fața mea i-a luat o veșnicie să comande. Mai întâi a vrut Ice Tea, dar nu aveau.

— Aveți limonadă? a întrebat.

— Limonadă am la doză și la sticlă.

— Este aceeași marcă și la doză, și la sticlă?

— Sticla este Snapple. Doza este, ăăă, Country Time.

— Aș vrea o sticlă de limonadă și un ștrudel cu mere.

— Nu mai am cu mere. Am cu brânză și zmeură.

— Aha. Aveți chipsuri de cartofi?

— Vreți să spuneți, din ăia făcuți la cuptor?

Era cea mai plictisitoare conversație din lume, dar, într-un fel, nu m-am putut abține să nu trag cu urechea. A continuat așa până când, într-un final, tipul a plătit pentru o limonadă Snapple și o brioșă cu afine și a dat să plece.

— Îmi pare rău că a durat atât, mi-a spus el.

Arăta extrem de bine.

— Nu-i nimic, am răspuns.

A zâmbit, a început să se îndepărteze, dar a ezitat.

— Selin?

— Ralph! am exclamat, dându-mi seama că-l cunoșteam.

Îl cunoscusem pe Ralph cu o vară înainte, într-o tabără pentru elevii de clasa a XI-a, în care îți petreceai cinci săptămâni într-o

casă din New Jersey studiind istoria interdisciplinară a Renașterii nord-europene. Ceea ce ne-a apropiat a fost modul în care profesorul de istoria artei îl amintea mereu pe dogele de Veneția, pe care l-a numit pur și simplu doge, în fiecare prelegere, indiferent de subiect. Putea să vorbească despre viața de zi cu zi a burghezilor din Delft, și cumva dogele apărea și el. Nimeni altcineva nu părea să fi observat acest lucru sau să i se fi părut amuzant.

Ne-am așezat împreună, cu băuturile pe care le cumpăraserăm și cu brioșa lui. Conversația noastră era asemănătoare unui vis, pentru că mi-am dat seama că nu-mi amintesc cu adevărat cât de bine ne cunoscuserăm cu o vară înainte. Mi-am amintit că l-am admirat pentru că se pricepea atât de bine să imite oamenii. De asemenea, mi-am dat seama că, în prezent, știam cumva o mulțime de informații despre cele cinci mătuși ale lui – mai mult decât ar fi știut cineva care nu-i era prieten. În același timp, Ralph era clasificat în mintea mea, într-un fel, ca un gen de persoană cu care nu aș putea fi cu adevărat prietenă, pentru că era atât de arătos și atât de bun în relaționarea cu adulții. Era ceea ce mama numea în turcă un „băiat de familie": bine clădit, educat, tipul care nu avea probleme să poarte costum sau să vorbească cu părinții prietenilor săi. Mama îl plăcuse foarte mult pe Ralph.

Am discutat cu el despre interviurile pentru seminariile dedicate studenților din anul întâi. El dăduse interviu pentru un seminar cu un fizician câștigător al Premiului Nobel, care nu i-a pus nici măcar o singură întrebare și care l-a pus pe Ralph să spele niște echipamente de laborator. Echipamentul ar fi putut fi și un detector de raze gamma.

M-am înscris la un curs numit „Lumi construite", la departamentul de artă fotografică. M-am întâlnit cu instructorul, un artist din New York aflat în vizită, într-un studio plin de mese albe goale, și mi-am adus portofoliul artistic din liceu. Artistul s-a uitat chiorâș la fața mea.

— Deci, câți ani ai? m-a întrebat.

— Optsprezece.